

Karolina Mirosz

"Portret zbiorowy nauczycieli aktywnych : między zaangażowaniem a oporem wobec zmian", Anna Gajdzica, Toruń 2013 : [recenzja]

Studia z Teorii Wychowania 7/2 (15), 183-193

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**Anna Gajdzica, *Portret zbiorowy nauczycieli aktywnych.
Między zaangażowaniem a oporem wobec zmian;*
Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013, ss. 382**

Wydawnictwo „Adam Marszałek” wydało w Toruniu w 2013 publikację „Portret zbiorowy nauczycieli aktywnych. Między zaangażowaniem a oporem wobec zmian”. Autorem niniejszej monografii naukowej jest Anna Gajdzica - adiunkt w Zakładzie Pedagogiki Ogólnej i Metodologii Badań Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach. Autorka wymienionej publikacji jest także członkiem Stowarzyszenia Wspierania Edukacji Międzykulturowej a także uczestnikiem Polsko-Czeskiego Towarzystwa Naukowego. Wywodząca się z monokulturowego miasta Przedborza, mieszkanka Śląska Cieszyńskiego deklaruje, że wśród obszaru jej zainteresowań naukowych znajdują się: funkcjonowanie nauczycieli w placówkach edukacyjnych, zmiany jakie następują w edukacji krajowej a także związana z tą tematyką polityka oświatowa. Anna Gajdzica w dorobku zawodowym pochwalić się może pracą w zespole utworzonym pod przewodnictwem profesora zw. doktora habilitowanego Tadeusza Lewowickiego. Udział w badaniach i działania prowadzonych przez wymienioną grupę zaowocował zainteresowaniami skierowanymi na środowiska kulturowo zróżnicowane a także artykułami ukierunkowanymi na opis edukacji i działań nauczycieli w środowiskach wielokulturowych.

Zobrazowanie poprzez badania naukowe grup nauczycieli wyróżniających się w środowisku szkolnym, wydaje się z punktu widzenia praktyki edukacyjnej ważnym tematem badań i istotnym zagadnieniem teoretycznym. Opisanie cech charakteryzujących nauczycieli wyróżniających się aktywną postawą oraz wysoką jakością pracy edukacyjnej, pomóc może w zauważeniu potrzeby egzaminowania kandydatów na studia i porównania otrzymanych w trakcie badania wyników z cechami pretendenta na studia pedagogiczne. Poznanie właściwości aktywnych nauczycieli może pozwolić także na kształcenie bardziej kompetentnych do pracy z dziećmi nauczycieli, co uzyskać można poprzez kształcenie i rozbudzanie danych

cech osobowych. W publikacjach przedstawiających obrazy wybranych grup nauczycieli najczęściej znaleźć można nie tylko charakterystyki osobowe, ale także poglądy przedstawionej grupy na wybrane zagadnienia, ważne z punktu widzenia omawianego tematu. Anna Gajdzica w wydanej w 2013 roku publikacji skupiła się na sportretowaniu pedagogów, którzy działają aktywnie w swoich placówkach edukacyjnych ale także odznaczają się swoją działalnością w środowisku lokalnym. Wybrany temat jest aktem oddania szacunku dla osób działających na rzecz skutecznej i przynoszącej korzyści dla dziecka edukacji.

Publikacja „Portret zbiorowy nauczycieli aktywnych. Między zaangażowaniem a oporem wobec zmian” zaczyna się od przedmowy Tadeusza Lewowickiego. Wskazany został tu powód podjęcia pracy przez Annę Gajdzicę a także poglądy którymi inspirowała się autorka badań. Przywołany jest także negatywny obraz nauczycieli funkcjonujący we współczesnej Polsce w opinii społecznej, który autorka stara się podważyć swoimi badaniami. Tadeusz Lewowicki wskazuje na inspirację Anny Gajdzicy koncepcją Jana Szczepańskiego, który postrzegał człowieka jako indywidualium, wyjątkową i niepowtarzalną jednostkę. Autorka, zgodnie ze wskazaniem zamieszczonymi na pierwszych stronach książki, zamierzała skupić się głównie na oddziaływaniach społecznych i aspekcie działań związanych z środowiskiem lokalnym. W rozprawie zapoznać się można także z takimi aspektami życia psychicznego nauczycieli jak: postrzeganie własnej osoby i funkcjonowania w świecie, antynomiach egzystencji osobowej oraz napotykanym w trakcie działalności prywatnej i zawodowej konfliktach.

Następną część recenzowanej publikacji stanowi wstęp napisany przez samą autorkę. W niniejszym rozdziale autorka opisuje powód wybrania konkretnych nauczycieli do grupy respondentów a także przesłankę do napisania pracy, którą jest negatywny obraz nauczycieli w środowiskach lokalnych i naukowych oraz w mediach. Opisany w publikacjach naukowych i ukazany w programach telewizyjnych obraz nauczycieli, zgodnie z opisem zamieszczonym w książce, skupia się na dostrzeganiu u nauczycieli bezradności, nieumiejętności pracy w szkole, braku kwalifikacji umożliwiających sprostanie wymaganiom uczniów a także niechęci pedagogów do działania na rzecz samorozwoju. Autorka chcąc przełamać promowane i rozpowszechniane w mediach oraz współczesnych publikacjach stereotypy na temat nauczycieli, stara się pokazać pozytywne wzorce zachowania, działając jednocześnie na rzecz zmian w mentalności publicznej. Najwięcej uwagi, jak wskazuje Anna Gajdzica, poświęcone zostało w publikacji kwestii zawodowej respondentów, kwestie indywidualne i społeczne stanowiąc

miały natomiast kontekst do prowadzonych badań oraz przewidziane były jako dopełnienie do całościowego obrazu. Wskazane jest także, że wyniki odnoszą się będą do zróżnicowania kulturowego środowisk co- jak zauważyła Gajdzica we wcześniejszych pracach i badaniach, ma znaczny wpływ na funkcjonowanie człowieka.

Część właściwa publikacji zaczyna się od prezentacji metodologii przeprowadzonych badań wraz z pewną częścią zagadnień teoretycznych, na podstawie których powstała praca. Zaprezentowanie założeń badawczych przed częścią teoretyczną, miało zdaniem autorki jedynie wprowadzić czytelnika w poruszany temat. Zespolecie rozważań teoretycznych z wynikami badań stanowić miało natomiast pełen obraz o spójnej tematycznie strukturze, gdzie zagadnienia wzajemnie się dopełniają. Autorka podzieliła część teoretyczno-badawczą na trzy rozdziały, którymi są: nauczyciel w sferze życia prywatnego, nauczyciel w sferze funkcjonowania zawodowego oraz rozdział nauczyciel w sferze życia społecznego. Zgodnie ze wskazaniem zamieszczonym we wstępie pracy najbardziej wnikliwie opracowany i opisany jest aspekt odnoszący się do życia zawodowego nauczyciela. Rozdział ten jako jedyny podzielony został na dwa podrozdziały: pierwszy z nich nazwany został „szkoła jako przestrzeń realizacji zadań zawodowych” a drugi stanowiący odrębny tematycznie dział nosi nazwę „nauczyciel w procesie wprowadzania zmian i innowacji”. Drugi z podrozdziałów stworzony został poprzez analizę nauczycielskiego rozumienia kluczowych dla zaistnienia działań nowatorskich i nietypowych terminów, takich jak: zmiana, opór, innowacja oraz konformizm, a także szkolnych i pozaszkolnych uwarunkowań zaistnienia tych czynników. Temat ten wyodrębniony powinien zostać jako odrębny rozdział, gdyż postrzeganie i rozumienie pewnych zjawisk a także zrozumienie pewnych terminów, zdaje się leżeć bardziej w sferze indywidualnej człowieka niż w jego zawodowym doświadczeniu. Uwzględnienie uwarunkowań i czynników sprzyjających wyżej wymienionym określeniom oraz podział książki na trzy sfery prawdopodobnie wymogło na autorce umieszczenie tych zagadnień w sferze zawodowej.

Publikację podsumowuje rozdział nazwany „Zakończenie. Uogólniony portret zbiorowy nauczyciel aktywnych” mający przedstawić, ogólny i utworzony na podstawie wyników badań obraz grupy nauczycieli aktywnych. Podsumowanie zawarte w książce wydaje się jednak zwięzłą i krótką informacją o zaleceniach do przygotowania pretendenta do zawodu nauczyciela, zwłaszcza aspirującego do pracy w zróżnicowanym kulturowo środowisku. Pełny portret, który jest głównym tematem publikacji, przedstawiony został za pomocą kilku zwięzłych informacji, które w porównaniu do wielkości

ankiety i do rozległości opracowania badawczego wydaje się krótką notatką sporządzoną po badaniach, a nie wnikliwym podsumowaniem zebranych informacji.

Badania prowadzone w ramach publikacji „Portret zbiorowy nauczycieli aktywnych. Między zaangażowaniem a oporem wobec zmian.” miały za zadanie pokazać funkcjonowanie pedagogów w różnych sferach życia, ich nastawienie do wprowadzania zmian oraz innowacji a także uwydatnić czynniki, które powodują, że zaistnienie innowacji jest utrudnione lub ułatwione w środowisku szkolnym. W celu zbadania interesujących autorkę zagadnień postawiony zostały jeden cel teoretyczny oraz cztery cele poznawcze. Celem teoretycznym omawianych badań było zbudowanie, na podstawie otrzymanych wyników, modelu badania przeznaczonego do poznania funkcjonowania nauczycieli, uwzględniającego jednocześnie koncepcję Jana Szczepańskiego, zgodnie z którą istnienie człowieka jest dokładnie takie, jakim jest przez te osoby doświadczane. Celami poznawczymi postawionymi w badaniu przez Annę Gajdzicę były:

- Weryfikacja zbudowanego modelu badań
- Poznanie sytuacji nauczycieli określanych jako aktywnych w sferach: indywidualnej, zawodowej oraz społecznej
- Rozpoznanie i opisanie uwarunkowań ważnych dla wprowadzania zmian oraz innowacji podejmowanych przez aktywnych nauczycieli
- Poznanie antynomii rozumianych jako komponenty funkcjonowania pedagogów

Zgodnie z postawionymi w badaniu celami ustalone zostały trzy problematyki badawcze określające obszary zainteresowań autorki. Pierwsze pytanie badawcze „Jak badani pedagodzy definiują swoją sytuację indywidualną, zawodową i społeczną?” miało za zadanie opisać funkcjonowanie nauczycieli w wymienionych sferach życia. Ankieta zawierająca zagadnienia związane z pierwszym wymienionym problemem, badała sytuację rodzinną badanego, jego aktywność w wykonywanym zawodzie a także sytuację ekonomiczną jednostki. W zainteresowaniach badacza znalazły się również: funkcjonowanie jednostki w jej społeczności lokalnej, uczestnictwo w różnych działaniach organizacyjnych oraz ocena badanych na temat odbierania wykonywanej przez nich pracy w szkole przez innych członków społeczeństwa. Drugi problem badawczy dotyczył ustalenia opinii badanych na temat zmian i innowacji. Badani przedstawiali za pomocą wypisywanych definicji własne rozumienie pojęć takich jak zmiany, innowacja, opór i konformizm oraz wymieniali uwarunkowania wpływające na ich występowanie

w procesie wprowadzania zmian. Ostatni problem badawczy skoncentrowany był wokół pozaszkolnych uwarunkowań realizowania zmian oraz innowacji, czyli kwestie odnoszące się do polityki oświatowej.

Respondenci badani byli na potrzeby niniejszej pracy autorskim arkuszem ankiety. Ankieta zbudowana została w odniesieniu do koncepcji Jana Szczepańskiego i składała się z 61 pytań. W pierwszym etapie autorka wyłoniła kategorie znajdujące się w obszarze funkcjonowania człowieka a następnie na ich podstawie sformułowała poszczególne pytania. W opisach wyników badań uwzględnione zostały takie zmienne niezależne jak: sposób zaklasyfikowania do badania, staż pracy jednostki, typ środowiska lokalnego, sytuacja ekonomiczna i rodzinna nauczyciela oraz poziom zaangażowania pozazawodowego. Wskaźnikami wymienionych zmiennych niezależnych były wskazania nauczycieli uzyskane dzięki metryczce a także odpowiedzi z poszczególnych pytań ankiety. Większość zastosowanych w ankiecie pytań stanowiły pytania otwarte oraz pytania jednokrotnego wyboru, do których dopisane były pytania dopełniające. 16 pytań zawartych w arkuszu polegało na wybraniu na skali obrazkowej najbardziej odpowiedniego według respondenta stopnia natężenia, zgodnego z własną opinią badanego na dany temat, a przedstawionego za pomocą plusów i minusów. 6 zadań stanowiły pytania zamknięte, gdzie respondent proszony był o wybór jednej odpowiedzi. Wyniki badań opracowane zostały ilościowo w formie zestawienia liczebnego oraz jakościowo poprzez wypisanie przykładowych odpowiedzi.

Badanie przeprowadzone przez Annę Gajdzicę obejmowało 267 osób pochodzących z województw: łódzkiego, opolskiego, śląskiego a także małopolskiego. Respondentów łączyły dwie cechy: wszyscy pracowali w zawodzie nauczyciela oraz wyróżniali się spośród środowiska szkolnego swoją aktywnością i zaangażowaniem. Autorka pokusiła się nawet o stwierdzenie, że jedynie nauczyciele z wymienionymi cechami wypełnią całą, długą i rozbudowaną ankietę, ponieważ potrafią oni podchodzić z zaangażowaniem do zadań dodatkowych. Nie wszyscy jednak, wbrew oczekiwaniom osoby badającej, wypełnili ankietę w całości, co zauważyć można było już na początku książki, gdzie analizowano grupę badawczą a co przejawiało się w braku zadeklarowania wykształcenia czy wielkości szkoły. Badani podzieleni byli na dwie grupy utworzone na podstawie powodu zaklasyfikowania do osób aktywnych. Pierwszą grupę czyli 137 osób, stanowili uczestnicy dwóch projektów przeznaczonych dla pedagogów, czyli liderów działających na terenie swojej placówki edukacyjnej. Projektami, które brane były pod uwagę przy doborze grupy badawczej były: projekt „Aktywna szkoła” oraz „Aktywny w szkole aktywny w życiu”. Uczestnicy jednego z wymienionych

projektów poddani zostali podwójnej selekcji. Pierwszym etapem wyboru była eliminacja szkół uważanych za aktywne, dzięki uczestnictwu w projektach, kierowaniu podopiecznych na olimpiady przedmiotowe a także dokształcaniu kadry pracowniczej placówki. Następnym etapem selekcji było wybranie nauczycieli spośród zaklasyfikowanych do badania szkół, uważanych za najbardziej aktywnych w swoich działaniach w klasie i społeczności szkolnej. W trakcie badań pierwszą grupę zmniejszono do 125 osób z powodu niewystarczających odpowiedzi udzielanych w trakcie badania i wypełniania ankiety. Drugą grupę, również 125 osobową, stanowili nauczyciele wyselekcjonowani poprzez własne środowisko, jako osoby wyjątkowo aktywne w działaniach i wyróżniające się wśród pedagogów zaangażowaniem. Kwalifikacja do badania odbywała się przez dobór celowy nauczycieli aktywnych spośród społeczności lokalnej oraz przez nominacje władz lokalnych. Poszukiwania prowadzili specjalnie do tego celu przeszkoleni ankieterzy, którzy za pomocą wywiadu środowiskowego wyznaczali odpowiednich kandydatów. W publikacji brak dokładnych informacji pokazujących sposób doboru respondentów, przez co trudno ocenić rzetelność tego procesu oraz prawdziwość aktywnej działalności uczestników. Grupa badawcza charakteryzowana była poprzez różne czynniki, wśród których znalazły się: staż pracy, miejsce zamieszkania, wykształcenie, typ placówki oraz wielkości szkoły. W badaniu uczestniczyło 32% osób ze stażem 17-25 lat, 26% nauczycieli ze stażem mieszczącym się w przedziale 0- 8 lat, 28% respondentów ze stażem 9-16 lat oraz 14% osób ze stażem pracy wynoszącym 25-35 lat. Odpowiedzi z ankiety wykazały, że 245 osób posiada wyższe studia magisterskie a tylko 2 ukończyło jedynie studia licencjackie. Wykształcenie dodatkowe podzielone zostało na 321 kategorii z czego przedstawiono jedynie kilka grup, takich jak respondenci, którzy ukończyli studia doktoranckie. Ocena miejsca pracy wskazała, że w badaniu uczestniczyło 131 osób pracujących w mieście oraz 116 ze szkół znajdujących się na wsi. 131 osób wskazało w metryczce, że pracuje w gimnazjum, 130 zaznaczyło jako miejsce pracy szkołę podstawową a 27 osób liceum. Nauczyciele przystępujący do badania określali także wielkość szkoły w której pracują i zadeklarowali, że 3 % respondentów pracuje w szkole o liczbie uczniów poniżej 100, 29 % zatrudnionych jest w szkole, do której uczęszcza 100-250 uczniów, 30% w szkole z 250-400 uczniami a 36% w szkole gdzie uczy się powyżej 400 uczniów. Anna Gajdzica za ważne uznała także informację czy respondent pochodzi z miejsca zróżnicowanego kulturowo. 127 ankietowanych określiło swoje miejsce zamieszkania jako jednorodne kulturowo a 123 jako zróżnicowane kulturowo. Autorka na podstawie wskazań nauczycielskiej aktywności w środowisku lokalnym

i sferze pozazawodowej wydzieliła także grupę mało, przeciętnie i bardzo aktywną. Podział ten opisany zostaje dopiero podczas analizy życia prywatnego nauczycieli, a nie w części metodologicznej gdzie przedstawiana była grupa badanych, co znaczyć może, że wbrew oczekiwaniom badaczka okazało się, że nie wszyscy są równie aktywni pomimo selekcji celowej.

Wyniki badań własnych autorki przedstawione zostały w połączeniu z teorią odpowiadającą poruszonym zagadnieniom w trzech odrębnych rozdziałach. Pierwszy z nich analizował sferę prywatną badanych nauczycieli. Wyniki otrzymane w poszczególnych zadaniach przedstawiono za pomocą wykresów, które autorka opisała słownie. Nauczyciele oceniali poziom satysfakcji z życia rodzinnego, gdzie znaczna większość wskazała bardzo wysoki lub wysoki poziom zadowolenia z życia rodzinnego. Mniej liczna grup osób wskazała przeciętny lub niski poziom satysfakcji, które w efekcie połączone zostały w jedną grupę z powodu bardzo niskiej wartości ostatniego określenia. Wyniki przedstawione zostały liczebnie, nie procentowo, przez co nie wiadomo jaki procent danej grupy, o zróżnicowanej ilości uczestników, zaznaczył dana odpowiedź. Wskaźniki procentowe były by o wiele trafniejszą metodą przedstawienia uzyskanych danych niż opisy liczbowe i stanowiłyby rzetelniejszą przesłankę do porównań.

Następny punkt publikacji analizował korelację stażu pracy z satysfakcją z życia rodzinnego respondentów. Autorka uznała w niniejszym punkcie publikacji staż pracy za wyznacznik wieku pedagogów. Zwrócić należy jednak uwagę, że staż pracy nie zawsze wyznacza wiek badanego, szczególnie w sytuacji gdy ankietowanymi są kobiety. Wiele kobiet część życia poświęca rodzicielstwu i życiu rodzinnemu tak, by po ustatkowaniu się rodzinnie, rozpocząć studia a także pracę zawodową. Analizując otrzymane dane autorka wskazuje na brak istotnego powiązania tak wyznaczonego wieku z zadowoleniem z życia rodzinnego. Wynik nie jest zaskoczeniem dla czytelnika, ponieważ powodem mogą być sytuacje indywidualne człowieka, nauczyciela jako jednostki a nie pracownika szkoły. Postrzeganie pracy jako czynnika, który może warunkować zadowolenie z życia rodzinnego, jest przecenianiem tego aspektu w komponentach funkcjonowania jednostki. Na zadowolenie z życia rodzinnego mogą w znacznym stopniu wpływać sytuacje takie jak rozwód, śmierć członka rodziny, konflikty czy zawieranie nowego związku. Praca jako środowisko odrębne od rodzinnego jest tematem rozmów, konfliktów małżeńskich oraz negatywnych emocji przenoszonych na rodzinę z jednego środowiska na drugie. Trudno dostrzec jednak znaczenie stażu pracy jako istotnego czynnika mającego wpływ na życie rodzinne. W omawianym rozdziale nauczyciele proszeni byli także o ocenę sytuacji

ekonomicznej, którą autorka porównała do satysfakcji z życia rodzinnego. Wysznuje tu zostały jedynie wnioski, że nauczyciele usatysfakcjonowani z własnego życia, najczęściej wskazują też wysoki poziom ekonomiczny, a osoby o przeciętnej sytuacji rodzinnej najczęściej zaznaczały także przeciętny poziom ekonomiczny. Warto jednak wskazać że w pracy zabrakło innej formy analizy wyników wskazujących, że wśród osób zaznaczających przeciętny poziom ekonomiczny występuje niemal równy rozkład osób bardzo wysoko, nisko i przeciętnie zadowolonych z życia, co oznacza, że każda z grup wykazała się podobną liczbą osób o przeciętnym poziomie ekonomicznym. Sytuacja ekonomiczna oceniana była także pod względem osoby odpowiedzialnej za utrzymanie rodziny, gdzie możliwych było zaznaczenie kilku odpowiedzi, przez co nie można było wyciągnąć jednoznacznych wniosków. Autorka popełniła błąd pozostawiając do wyboru wszystkie odpowiedzi, zamiast przedstawić cztery opcje z jednokrotnym wyborem, który ułatwiłby interpretację wyników.

Rozdział trzeci zaczyna się od przedstawionej z różnych stanowisk analizy terminu kapitał społeczny oraz działań prowadzonych przez nauczycieli, w tym działań społecznych, zaangażowania oraz mechanizmów prospołecznych. W części badawczej autorka rozważała naukowo takie zagadnienie jak jedność środowiska, gdzie 41% badanych wskazało na podział środowiska a 37 % wskazało na brak własnej wiedzy w tym temacie. Autorka sugeruje, że niepokojące jest, że aż 37% respondentów wykazuje bierność społeczną. Sytuacja ta może mieć jednak pewne oczywiste powody, zwłaszcza jeśli nauczyciel pochodzi z dużego miasta. Trudno nauczycielowi określić czy ludność dużego miasta jest skonsolidowana czy występują w niej konflikty, które należało dodatkowo w badaniu wymienić. Mieszkanie w bloku sprzyja rzadkim i bezosobowym kontaktom z współmieszkańcami budynku. Przeciwna sytuacja występuje na wsi, gdzie w znacznym stopniu mieszkańcy stanowią jednolitą grupę, o podobnych poglądach i przyzwyczajeniach. Autorka zdecydowała się na odniesienie wyników nie do wielkości środowiska, a do typu środowiska i aktywności pozazawodowej, gdzie nie otrzymano ważnych statystycznie zależności. Nauczyciele odpowiadali też na pytanie otwarte dotyczące wyboru osób do pracy w placówkach a także oceniano przebieg polityki kadrowej. Drugi podrozdział trzeciej części badań dotyczył aktywności pedagogów w życiu społecznym, gdzie nauczyciele w większości przyznali się do braku działania w związkach i stowarzyszeniach..

Największą część książki zajmuje rozdział dotyczący pracy zawodowej, który autorka rozpoczyna od analizy antynomii nauczycieli, ich roli zawodowej oraz określenia relacji jakie zawierać może on w środowisku szkolnym.

Badania zaczynają się od przedstawienia opinii nauczycieli na temat ich samopoczucia w miejscu pracy, gdzie aż 117 respondentów wskazało odpowiedź dobrą a 66 bardzo dobrą. Następnie analizowano stosunek nauczycieli do zaangażowania w działania odbywające się na terenie szkoły. Większość nauczycieli określiła własne zaangażowanie wysoko i bardzo wysoko. Wyniki tego badania przedstawiono na wykresie liniowym, co moim zdaniem jest nieodpowiednią formą prezentacji wyniku, gdyż czytelniejszy byłby wykres słupkowy, stosowany w większości pracy badawczej. Następnym punktem pracy była ocena relacji w gronie pedagogicznym i stosunków z dyrektorem, ich wpływu na pracę szkolną oraz opis czynników jakie warunkują jakość relacji w gronie pedagogicznym. Ostatnie z wypisanych zagadnień podzielone zostało na 4 grupy, co jest zbyt dużym skonsolidowaniem odpowiedzi udzielonych w pytaniu otwartym przez tak liczną grupę badawczą. Sfery nazwane „procesy grupowe” oraz „warunki pracy” są szerokimi znaczeniowo terminami, w których umieścić można dowolne wypowiedzi. Nauczyciele oceniali także pracę dyrektora, rady rodziców oraz samorządu uczniowskiego, relację rady rodziców z radą pedagogiczną oraz relacje nauczycieli z rodzicami, gdzie większość oceniła wybrane typy relacji jako dobre i bardzo dobre. Błędem, który można wskazać w ocenie wymienionych zagadnień są dwa pozytywne oraz trzy negatywne określenia, przy zwyczajowym proponowaniu równej ilości odpowiedzi. Błąd ten wynikać może z zastosowaniu plusów, minusów oraz oceny zero w badaniu, przy jednoczesnym nie opisaniu słownym wyznaczonych odpowiedzi. Jeden plus lub jeden minus potraktować można jako równie przeciętne, ponieważ są to środkowe wartości skali.

Drugi podrozdział dotyczy wprowadzania zmian i innowacji, które nauczyciele rozumieją jako podejmowanie działania oraz nowość, a także sposobu rozumienia terminów opór i konformizm. Nauczyciele wypisywali odpowiedzi pisemnie, niestety w pracy przytoczona została nikła ilość odpowiedzi. W książce negatywny stosunek czytelnika wywołać może różnorodne przedstawianie wyników badań dotyczących rozumienia poszczególnych terminów, ponieważ autorka w poszczególnych zadaniach stosuje wykres kołowy, słupkowy, słowne wypisanie odpowiedzi oraz spis odpowiedzi w tabeli. Wydaje się, że prezentacja wyników z zadań o podobnym charakterze postrzegane byłoby lepiej, gdyby wyniki przedstawione zostały w jednakowy sposób. W rozdziale omawiane są też czynniki wpływające na akceptację zmian, przesłanki decydujące o podejmowaniu działań innowatorskich oraz rodzaj przemian dostrzeganych w szkole. Autorka bardzo korzystnie podzieliła czynniki decydujące o podejmowaniu zmian na wewnętrzne oraz zewnętrzne. Ciekawe i czytelnie przedstawiony został podział powyższych

grup na bardziej szczegółowe określenia, takie jak korzyści własne, dobro ucznia czy motywacja wewnętrzna. Autorka nie tylko opisuje omawiane zagadnienie w sposób wyczerpujący, ale także przedstawia czytelnikowi otrzymane dane schematycznie, na prostym i łatwym w zrozumieniu obrazie graficznym. Następnym analizowanym zagadnieniem jest opór wobec zmian oraz zachowania konformistyczne. Respondenci wymieniali czynniki, które powodują ich niechęć do zmian a także takie, które powodują zachowania konformistyczne. Wyniki przedstawione zostały poprzez schematy, dane zaprezentowane w tabeli oraz opis słowny, co stanowi inspirujące źródło wiedzy. Rozdział poza logicznym układem i wzajemnym dopełnianiem się zagadnień, dostarcza wiarygodnych wyników badań i złożoną analizę, podparta wiedzą naukową autorki.

Autorka słusznie zauważa także wpływ polityki oświatowej na działania innowacyjne i chęć podejmowania zmian przez nauczycieli. Respondenci wskazywali w badaniu na dyrektora i władze gmin jako jednostki odpowiedzialne za zatrudnianie pracowników, a także wykazali różne powody zmiany kadry. Większość nauczycieli zauważyło wpływ administracji na chęć do podejmowania działań innowacyjnych, w większości deklarując negatywne oddziaływania a wręcz zniechęcanie pracowników szkoły. Negatywnie oceniona została także praca MEN i jego wpływ na chęć do podejmowanie działań innowacyjnych. MEN zgodnie z opinią badanych, ma bardzo wysoki wpływ na działania nauczycieli, a sama praca ówczesnego ministerstwa oceniona została w przeciętnie, słabo a nawet bardzo negatywnie.

W trakcie omawiania poszczególnych zagadnień autorka często odwołuje się do zagadnień zróżnicowania kulturowego. Większość korelacji tego czynnika z omawianymi w publikacji zagadnieniami nie osiąga nawet progu ważności statystycznej. Temat ten wydaje się więc niepotrzebnie włączony do książki, gdzie starano się wyciągnąć choć najmniejsze przesłanki. Autorka zainteresowana tematem zróżnicowania kulturowego usilnie starała się dostrzec różnice między dwiema grupami nauczycieli, choć rozbieżności wynikające w trakcie badań wynikały raczej z odmiennych opiniami poszczególnych osób a nie z powodu pochodzenia kulturowego.

Książka Anny Gajdzicy stanowi ważną publikację, pomocną w zrozumieniu jakie osoby podejmują się działań innowacyjnych a także czynników powodujących opór oraz motywację do wprowadzania nowości. Książka zawiera błędy, takie jak zła numeracja dwóch tabel, niejednorodne przedstawienie wyników badań na schematach oraz zbyt duże skupienie się na kwestii zróżnicowania kulturowego miejsc zamieszkania, z których pochodzą nauczyciele. Pomimo tych negatywnych stron jest to rozprawa, po

którą warto sięgnąć w celu zapoznania się z sytuacją nauczycieli w Polsce. Daje ona czytelnikowi możliwość poznania życia rodzinnego i zawodowego nauczycieli. Ich życie społeczne zostało jedynie omówione w wybranych zagadnieniach związanych głównie z działaniem pozaszkolnym oraz jednością i zróżnicowaniem kulturowym środowiska lokalnego jednostki.